International Journal of Geography and Geography Education

Research Article/Araştırma Makalesi

To Cite This Article: Bilinir, Ş. & Çetin, B. (2026). Tarihî Coğrafya Yönüyle Burdur Kazasında (1841 yılı) demografik yapı, göçler ve yerleşmeler. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 57, 319-341.
https://doi.org/10.32003/igge.1773902

Tarihi Coğrafya Yönüyle Burdur Kazasında (1841 Yılı) Demografik Yapı, Göçler ve Yerleşmeler*

Demographic Structure, Migrations, and Settlements in the Burdur Kaza (1841) from the Perspective of Historical Geography

Şerife BİLİNİR, Bayram ÇETİN

Öz

Çalışmada, H. 1256 (M. 1841) tarihli Burdur Kazası Nüfus Defteri esas alınarak, nüfusun demografik özellikleri, göçler ve yerleşmeler tarihi coğrafya yönüyle mekânsal eksende incelenmiştir. Veriler retrospektif ve karşılaştırma yöntemleriyle işlenmiş, retrogressif bakışla geçmişin mekânıyla örtüştürülmüştür. Kazada şehir (kentsel mahalle), karye, çiftlik, cemaat ve taife olarak toplam 52 yerleşme belirlenmiştir. Nüfusun büyük bölümünü genç bağımlı ve aktif yaş grupları oluşturur. Geniş tabanlı bir piramitle temsil edilen nüfus klasik tarım toplumu nüfusu özelliği göstermektedir. Müslüman nüfus daha çok yerleşmek, eğitim ve askerlik için kaza dışına göç ederken gayrimüslimler ticaret için yer değiştirmektedir. Kaza dışından gelenler daha çok yakın sancak, kaza ve yerleşmelerdendir. Ayrıca kaza içerisinde de kırdan şehre ve kırdan kıra yönelik göçleri görmek mümkündür. 1841 yılında kazada 3 Müslüman cemaat ile 2 Ermeni taife göçebe hayat sürdürmektedir.
Anahtar Kelimeler: Burdur kazası, Nüfus, Göç, Nüfus defterleri, Tarihi coğrafya.

Abstract

In this study, based on the Population Register of Burdur Kaza dated H. 1256 (A.D. 1841), the demographic characteristics, migrations, and settlements of the population are examined from the perspective of historical geography within a spatial framework. The data were processed using retrospective and comparative methods and were aligned with the space of the past through a retrogressive perspective. In the kaza, a total of 52 settlements were identified, consisting of the city, villages, farms, communities, and taifes. The majority of the population consisted of young dependents and the active age groups. The population, represented by a broad-based pyramid, exhibits the characteristics of a classical agricultural society. While the Muslim population migrated outside the kaza primarily for settlement, education, and military service, the non-Muslims relocated mainly for trade. Those who migrated into the kaza mostly came from nearby sanjaks, kazas, and settlements. Moreover, within the kaza, it is also possible to observe migrations from rural areas to the city as well as from one rural area to another. In 1841, three Muslim communities and two Armenian tribes in the kaza were leading a nomadic life.
Keywords: Burdur kaza, Population, Migration, Population registers, Historical geography.

* Bu makale, "Tarihi Coğrafya Yönüyle, 1841 Tarihli Nüfus Defterine Göre Burdur Şehri ve Çevresinin Nüfusu" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi., serife.bilinir@mku.edu.tr

Geliş Tarihi/Recieved: 30.08.2025 **Kabul Tarihi /Accepted:** 06.11.2025 **Ç. Yayınlanma Tarihi/Online Published:** 31.01.2026

GİRİŞ

Nüfus, belirli bir mekânda ve zamanda yaşayanların toplamıdır. İnsan yani nüfus, devlet başta olmak üzere siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve hukuki tüm beşerî organizasyonların temelidir. Bir ülke sınırları içinde yaşayan nüfus, devlet açısından mali ve askeri bakımdan temel bir kaynaktır (Tümertekin & Özgüç, 2014: 17; Weeks, 2019: 5-6). Nüfusun nicel yapısı zamanla farklı sebeplere bağlı olarak artış, azalış veya durağanlık gösterebildiği gibi nitel yapısı da değişebilmektedir. Nüfus sayımlarında gözlemlenen değişimler genellikle doğum ve ölüm oranlarının yükselmesi ya da düşmesinin yanında göçlerden de kaynaklanabilir (Gümüşçü, 2001: 148).

Nüfus, zaman ve mekâna bağlı olarak sürekli değişen ve gelişen dinamik bir öznedir (Tanoğlu, 1969, 31; Tümertekin & Özgüç, 2014, 221). Özellikle nüfus hareketleri, toplumların değişim ve dönüşüm sürecinde belirleyici dinamik bir unsurdur. Uygarlık tarihinde göç ve yerleşim pratiklerinin yanı sıra doğum, ölümlerle gelen değişimlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapılar üzerinde derin ve yaygın etkileri olmuştur (Karpat, 1978: 3; Castles & Miller, 2009). Nüfus ve demografik yapıdaki değişimlerde coğrafi şartların belirleyiciliği tarihin her döneminde önemini korumuştur. Gerek insan yaşamına doğrudan etkisi gerekse yerleşme, ekonomi ve sosyo-kültürel şartlar üzerindeki etkisi bağlamında coğrafi unsurlar ile demografik değişkenler arasındaki etkileşim nüfus analizlerinin vazgeçilmezidir. Tarihi nüfus kayıtları da mekâna ve coğrafi şartlara göre tetkik edilebilir.

Osmanlı Devleti'nde özellikle 15. yüzyıldan itibaren toprak kayıtları ve vergi defterlerine bağlı nüfus bilgileri (Elibüyük, 1990; Gümüşçü, Osman, 2008), 1829'dan sonra nüfus kayıtlarına dönüşmüştür. 1831 sayımıyla başlayan nüfus defterleri, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl başındaki nüfusunun yapısını ve nicel büyüklüğünü gösteren veri kaynaklarıdır (Karpat, 1985: 8-9). Bunlar, Osmanlı nüfus sistemindeki kurumsal yapılanma sürecini yansıtan (Shaw, 1978; Çadırcı, 1980; McCarthy, 1984; Karpat, 1985) , her bölgedeki istatistiklerden oluşan oldukça kapsamlı bir koleksiyon[1] niteliğindedir (McCarthy, 1984: 7). Literatürdeki yaygın kullanımı *Osmanlı nüfus defteri* şeklinde olmakla birlikte *tahrir-i nüfus* (McCarthy, 1984: 7), *sicil-i nüfūs* (Campos, 2018: 17) gibi kullanımları da vardır. 1881'den sonra 20. yüzyılın başlarına kadar devam eden nüfus sayım (1844, 1866, 1874, 1881/1882, 1905/1906, 1914 ve 1917) ve kayıtları 19. yüzyıl nüfus verilerinin temelini oluşturur (Elibol, 2007: 152-153; Güneş, 2014: 227-228). 1881'den sonraki kayıtlar ilk dönemdeki defterlerden farklı olarak kadın-erkek tüm bireyleri kapsadığı gibi kalıcı nüfus tezkeresi oluşturma çabalarıyla birlikte veri yönüyle de çeşitlilik gösterir.

Makalenin araştırma konusu olan kayıtlar idarî yapıya göre oluşturulan Burdur Kazasına ait ilk dönem defterlerindendir. Bunlar şehir, kasaba ve köylerdeki doğum, ölüm ve göçlerin günü gününe takibine yönelik planlanmış ve sadece erkek nüfusun kaydedildiği defterlerdir.

Osmanlı nüfus kayıtları mekân eksenli olarak tarihî coğrafya yaklaşımıyla çok az incelenmiş ve kullanılmıştır. Genellikle tarih disiplininde transkripsiyon seviyesinde işlenmiştir. Mevcut tarihî incelemeler, demografik verilerin istatistiksel değerlendirmesinden çok kayıtların Latinize edilmesi olan defteroloji[2] çalışması niteliğindedir.

Burdur Kazası ve çevre kazalar özelinde nüfus kayıtlarını esas alan tarihî coğrafya çalışmaları oldukça sınırlı düzeydedir (Güzel, 2018; Kaya, 2020; Yiğit, 2020; Yazgan, 2021; Yücedağ, 2022). Çalışmalar genellikle 19. yüzyılın başlangıç dönemlerine yönelik olup, özellikle 1834 defteriyle sınırlıdır. Bu durum bizleri 1841 defterine dayalı tez çalışmasıyla birlikte demografik değişkenlerin mekânsal değişkenlerle olan ilişkilerinin detaylı araştırılmasına itmiştir.

1 Nüfus defterleri, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığına bağlı bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), NFS. d kataloğunda yer almaktadır.

2 İlk kez Heath Lowry tarafından tahrir defterlerine dayalı araştırmaları tanımlamak üzere kullanılmıştır. Tahrir ve nüfus defterlerinden elde edilen verilerin özgün yöntem ve terminolojilerle değerlendirilmesine dayanan, zaman içinde kurumsallaşmış bir araştırma yaklaşımıdır (Heywood, 1988: 315-345). Defteroloji, birçok araştırmacı tarafından Osmanlı tarihçiliğinin çağdaş bir alt disiplini olarak kabul edilir (Aksu Kılıç, 2016: 376-383; Koç, 2017: 146-159). Bazıları tarafından ise eleştirel bir yaklaşımla zayıf bir tarih yazımı örneği olarak değerlendirilmiştir (Özel, 2012: 3; Eldem, 2013: 260-282).

Osmanlı nüfus defterlerinin sunduğu verilerin tespiti, demografik niteliklere göre tasnifi ve istatiksel verilerin mekânla ilişkilendirilmesi tarihî coğrafya literatürünün önemli bir sorunsalıdır. Bu çalışma işaret edilen sorunsalı temel alarak 1841 yılında Burdur Kazasındaki 19 mahalle (kentsel), 22 karye (köy), 6 çiftlik, 3 cemaat ile 2 taife yerleşmesinde (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256) yaşayan nüfusun demografik yapısını, göç ve nakillerini tarihi coğrafya yönüyle mekânsal eksende incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda çalışma, dönemin demografik değişkenleriyle coğrafi değişkenler arasındaki bağlamının analizini temel alır. Yani 1841 nüfus defteri verileri modern nüfus coğrafyası bakışı ve teknikleriyle mekânsal parametrelere göre incelenmiştir. Kazadaki iç ve dış göçler, sosyal ve ekonomik etkilerinin yanında mekânsal dinamikleri yönüyle ele alınmıştır.

Çalışma, transkripsiyondan ibaret olmayıp öncelikle Burdur Kazasının demografik tarihini mekânsal bağlamda açıklamaya yönelik olduğu için önemlidir. Sahadaki gözlem ve mülakat verileriyle desteklenen çalışma günümüz nüfus ve yerleşme yapısıyla olan ilişkiler göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Nüfusun gelişimi ve demografik yapısının mekânsal değişkenler bağlamında incelenmesi çalışmayı literatürde farklı kılar.

Burdur Kazası örneği üzerinden Osmanlı Devleti'nin Tanzimat dönemi nüfus politikaları ve kayıt sistemlerine yönelik çıkarımlara imkânı sunmaktadır. Bu yönüyle araştırmanın yerel tarihi coğrafya çalışmalarının yanında Osmanlı demografi tarihi literatürüne de katkı sağladığı kanaatindeyiz.

YÖNTEM

Çalışmanın temel veri kaynağını, Osmanlı arşivlerinde yer alan H. 1256 (M. 1841) tarihli Burdur Kazası Nüfus Defteri oluşturmaktadır. Söz konusu defter, dönemin erkek nüfusunu idarî yapıya göre hane temelli olarak kayda geçiren birincil kaynaktır. Bunun dışında saha gözlemleri ve mülakatlar da tamamlayıcı veri temin yöntemi olarak kullanılmıştır.

Çalışmada nüfusun mekândaki nicel dağılışının yanında yaş grubu, etnik ve dini, bağımlılık durumu, göçler gibi demografik değişkenlerin yükselti ve yerleşmeler eksenli olarak coğrafî analizi yapılmıştır. Bu bağlamda veriler, öncelikle *retrospektif* ve *karşılaştırma* yöntemleriyle işlenmiş, sonrasında sahadaki gözlemlerin sonuçlarıyla birlikte *retrogressif* bir yaklaşımla geçmişin mekânıyla örtüştürülmeye çalışılmıştır.

Elde edilen ilk sonuçlar tablo ve şekillerle daha açıklayıcı bir zeminde betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Araştırmada nüfusun yükselti basamakları, idarî birimler ve yerleşmelere göre dağılışı ArcMap 10.8 paket programı kullanılarak haritalandırılmıştır. Ayrıca, defterde yer alan kayıtların anlamlandırılmasında Osmanlı paleografyası ve terimleri dikkate alınmış, gerektiğinde döneme ait ek kaynaklardan (arşiv belgeleri, ikincil literatür vb.) yararlanılmıştır.

Çalışmada, hem arşiv belgelerine dayalı tarihî demografi incelemesi hem de coğrafya bilimindeki yöntem ve tekniklerin kullanılması açısından disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmiştir. Tarihî nüfus coğrafyası niteliğindedir.

Demografik veriler detaylı bir şekilde sahadaki gözlem ve mülakatlarla desteklenerek işlenmiştir. İdarî birimlerin ve yerleşmelerin konumu, sınırları ve bunlara dair değişimler saha çalışmasıyla belirlenmiştir. Dağ, tepe, akarsu, yerleşme adları ve konumlarının tespiti 1/200.000 ölçekli geç Osmanlı dönemi haritalarının yanında 1/25.000 ölçekli güncel topografya haritalarıyla gerçekleştirilmiştir.

1. Burdur Kazasında (1841 Yılı) Nüfusun Yerleşmelere ve Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı

Hamid Sancağına bağlı Burdur Kazasına ait 1841 tarihli nüfus defteri, askerlik ve vergi yükümlülükleri doğrultusunda yalnızca erkek nüfusun kayıtlarından oluşur. Kayıtlar, kazanın idarî yapısına uygun olarak mahalle, köy (karye), çiftlik, cemaat ve taife olmak üzere çeşitli topluluk ve yerleşmelere göre sınıflandırılmıştır. Mahalleler dâhil toplam 52 yerleşim biriminde 10.048 erkek nüfus kayıtlı olup, dönem nüfusu yaklaşık 20.096 olarak tahmin edilebilir (Tablo 1). Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu Burdur Kazasında, şehir ve kırsal alanlarda gayrimüslim Rum ve Ermeni topluluklar da mevcuttur. Bu dinsel-etnik dağılıma ek olarak, kırsal yerleşmelerdeki nüfus yerleşik (sedanter) ve geçici (sedanter olmayan) olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

Genellikle mahalle, karye ve çiftlik yerleşmeleri sedanter bir karakterde iken, göçebe cemaat ve taifeler ise geçici yani sedanter olmayan yerleşmelere sahiptirler.

Kazanın en fazla nüfuslu yerleşmesi ve idarî merkezi Burdur şehrinde, 19 mahallede toplam 6.107 erkek yaşamaktadır. Buna karşın karye, çiftlik, cemaat ve taifelerden oluşan 33 kırsal yerleşmede toplam 3.941 erkek nüfus kaydedilmiştir. 1841 yılı itibarıyla Burdur Kazasında kır yerleşmeleri, toplam yerleşmelerin çoğunluğunu oluşturmasına karşın 1841 yılı itibariyle %60,77'lik şehirleşme oranından söz edilebilir.

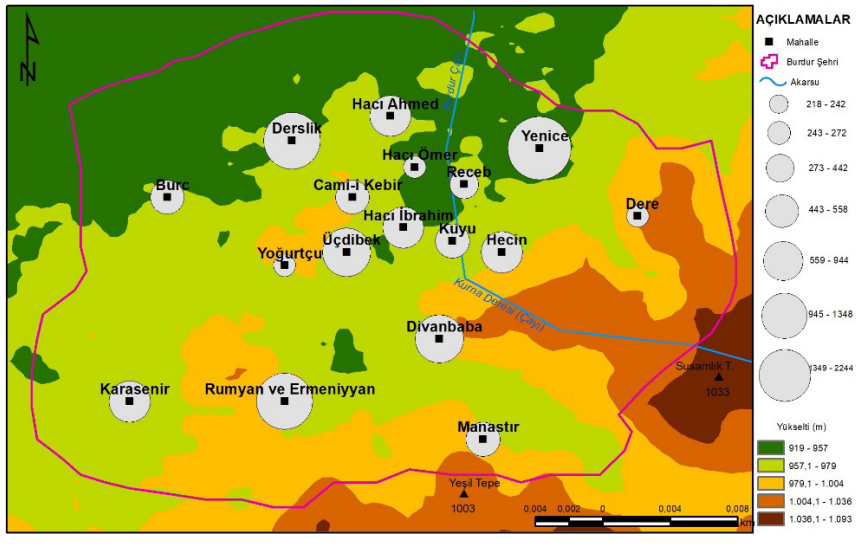
Kazadaki 6 çiftlikte yalnızca 218 erkek nüfus yer almakta olup, bu da toplam nüfusun %2,16'sına tekabül etmektedir. Tarımsal üretim amaçlı küçük yerleşim alanlarıdır. Geçici yerleşmelere sahip topluluklardan 3 cemaatte 243 erkek nüfus ve 2 taifede ise 114 erkek nüfus kayıtlıdır (Tablo 1). Kırsal nüfus miktarı şehre kıyasla daha az olsa da tarım sektörüyle birlikte kazanın sosyal ve ekonomik yapısında önemlidir.

Tablo 1: Kazadaki Nüfusun Dönemin Yerleşme Tiplerine Göre Dağılışı (1841)

Yerleşmeler	Yerleşme Sayısı	Erkek Nüfus	Oran (%)	Toplam Nüfus
Kentsel Mahalle	19	6.107	60,77	12.214
Karye	22	3.366	33,49	6.732
Çiftlik	6	218	2,16	436
Cemaat	3	243	2,41	486
Taife	2	114	1,13	228
Toplam	**52**	**10.048**	**100**	**20.096**
(*Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, 1256)				

1841 yılında Burdur şehrinde nüfus Yenice, Derslik, Şeyhsinan, Rumyan ve Ermeniyyan, Divanbaba mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Cami-i Kebir ve çevresindeki mahallelerde iş ve ticaret alanı olmaları nedeniyle gece ve gündüz nüfusun farklılığı söz konusudur. Yoğurtçu, Dere ve Hacı Ömer Mahalleleri ise nüfusları en az olan yerleşmelerdir (Şekil 1).

Şehrin konumlandığı topografik ve jeomorfolojik şartlarla ilişkili olarak nüfusun büyük bölümü 979 ila 1036 metre yükselti basamağında kümelenmiştir. Manastır, Dere ve Divanbaba gibi Yeşiltepe ve Susamlık tepesi yamaçlarında eğimli ve merkeze uzak konumlanan mahalleler ile Kurna Çayı vadisindeki Receb, Hecin, Kuyu mahallelerde nüfus miktarı daha düşüktür (Şekil 1).

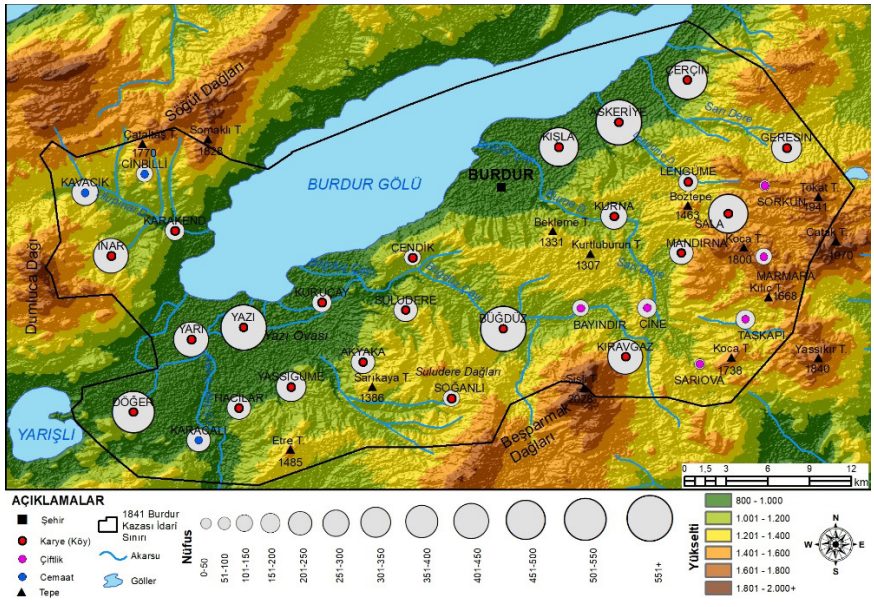

Şekil 1: Burdur Şehri Nüfusunun Mahallelere ve Yükseltiye Göre Dağılışı (1841) (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, 1256)

Burdur Kazasındaki kırsal yerleşmeler ve nüfusun yükseltiye göre dağılışı incelendiğinde, yerleşmelerin 870 metre (Yazı Karyesi) ile 1434 metre (Marmara Çiftliği) arasında, yaklaşık 564 metrelik bir yükselti farkı içerisinde konumlandığı görülür. Bu yükselti farkı, nüfusun yaşam biçimi ve kültürel yapısı üzerinde belirgin bir değişiklik yaratmasa da tarımsal faaliyetler üzerindeki görece etkisi bakımından yerleşme büyüklüğünü ve dolayısıyla nüfusun mekânsal dağılışını etkilemiştir. Nitekim alanın morfolojik özellikleriyle yerleşmelerin konumları karşılaştırıldığında, nüfusun %78,32'sinin 900-1000 metrelik kuşakta yer aldığı görülür. Nüfusun yaklaşık dörtte üçünün Burdur depresyonu ile depresyonu kuzey ve güneyden çevreleyen plato ve dağlık alanlar arasındaki geçiş zonundaki yamaçlarda toplandığı dikkati çeker (Şekil 2).

Depresyondaki Askeriyye, Yazı, Çerçin, Kışla ve Döğer karyeleri diğer kır yerleşmelerine göre daha fazla nüfuslanmıştır. Tarım alanlarının yanında Burdur şehrine yakın olmaları da bunda etkilidir. Nüfus miktarı itibariyle Büğdüz, Kravgaz, Sala ve Geresin karyeleri ise vadi tabanı ve yamaçlarında konumlanmış ikinci dereceden nüfuslu yerleşmelerdir. Depresyonun güneydoğu kesiminde nüfusu görece daha az Sorkun, Marmara, Taşkapı ve Sarıova çiftlikleri yükseltinin arttığı orta ve yüksek plato olarak tanımlanabilecek 1251-1800 m basamağına tekabül etmektedir. Çine ve Bayındır çiftlikleri ile cemaatlerin oluşturduğu yerleşmeler nüfus miktarının düşük olduğu sahalardır.

1841 yılındaki kayıtlarda yaklaşık 222 kişiyle en kalabalık nüfuslu cemaatlerden olan Kavacık ile daha az nüfuslu Cinbilli Cemaati göçebedirler. Aynı şekilde depresyonun güneybatısındaki plato yamaçları ile kıyı arasında hareket eden 172 nüfuslu Karacalı cemaati de göçebedir (Şekil 2). 1841 yılına ait Burdur Kazası Nüfus Defterinin son bölümlerine kaydedilmiş iki göçebe Ermeni taifesinin kazadaki konumları bilinmemektedir.

Şekil 2: Burdur Kazası Kırsal Nüfusunun Yerleşmelere ve Yükseltiye Göre Dağılışı (1841) (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, 1256)

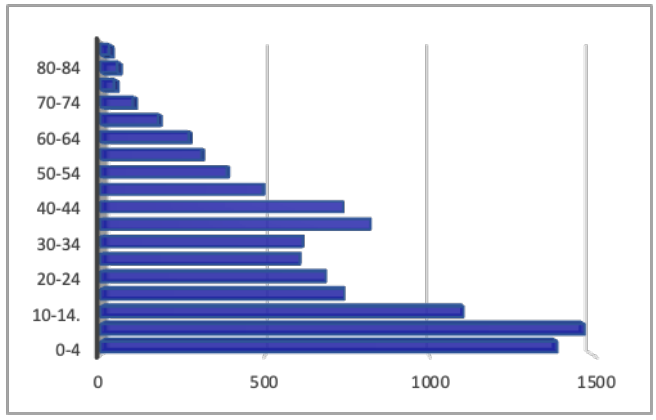
2. 1841 Yılında Burdur Kazası Nüfusunun Demografik Özellikleri

2.1. Nüfusun Yaş Yapısı

Kayıtlı erkek nüfusun geniş ve dar aralıklı yaş piramidinde, doğumlara bağlı olarak piramidin alt kesimini oluşturan 0-14 yaş grubu ön plana çıkar. Özellikle 0-4 ve 5-9 yaş grupları nüfus piramidinin tabanını genişletirken, 60 yaş ve üzerindeki nüfusun azlığı piramidin üst kısımlarını daraltmaktadır. Piramidin tabanından yukarıya doğru yaş ilerledikçe nüfusta görülen azalma yaşam süresinin kısalığını yansıtmaktadır. Zira 35-44 yaş aralığında belirgin bir yükselme gözlense de bu artış genel eğilimi anlamlı ölçüde değiştirmez. Genel itibariyle 1841 yılı Burdur Kazasına ait erkek nüfusun yaş yapısı, son dönemdeki yüksek

doğum ve yüksek ölüm oranlarının bir arada görüldüğü klasik tarım toplumu yapısını yansıtmaktadır. Piramit demografik geçiş sürecinin ilk evresinde yer alan bir nüfusu karakterize eder (Şekil 3).

Nüfus piramidindeki yaş aralıklarının zamansal seyri ve görece birbirleriyle farklılığı dikkati çeker. 30-34 ile 25-29 yaş aralıkları başta olmak üzere 20-24, 15-19 yaş aralıklarında düşük doğum oranlarıyla birlikte çocuk ve genç nüfus aralıklarında kayıplar görülür. Zira bu yaş grupları ile 0-14, 35-39 ve 40-44 yaş grupları arasındaki farklar çok belirgindir. 1805 yılından 1824 yılına kadar doğum oranları yavaşlamış ve genç nüfusta kayıplar söz konusudur (Şekil 3). Bu nicel değişimde yerel yaşam koşullarının yanında eş zamanlı imparatorluk içerisindeki etnik grupların (özellikle Sırplar ve Yunanlar) bağımsızlık yönündeki talepleriyle gelen sosyal ve siyasî karışıkların etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Yine hemen sonrasında patlak veren 1821-1823 Osmanlı-İran Savaşı, 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi ve 1831-1841 yılları arasında süren Kavalalı Mehmed Ali Paşa ayaklanması ile Mısır meselesi hem savaş kayıpları hem de yerinden edilmeler yoluyla nüfusu etkilemiştir (Uçarol, 2006: XI-XII).

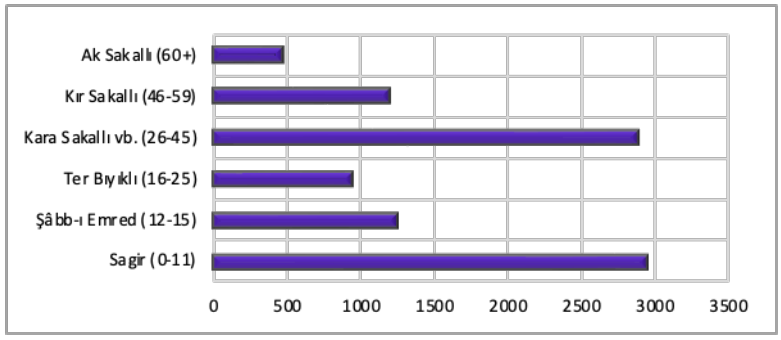
Şekil 3: Burdur Kazasında Erkek Nüfusun Dar Aralıklı Yaş Piramidi (1841) (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, 1256)

2.2. Nüfusun Bağımlılık Durumu

Çalışmada nüfusun bağımlılık durumu değerlendirilirken nüfus coğrafyasındaki demografik ölçütlere dayanan geniş aralıklı yaş gruplarının yanı sıra Osmanlı nüfus sayımı ve kayıtlarında benimsenen yaş gruplandırmalarına da yer verilmiştir.

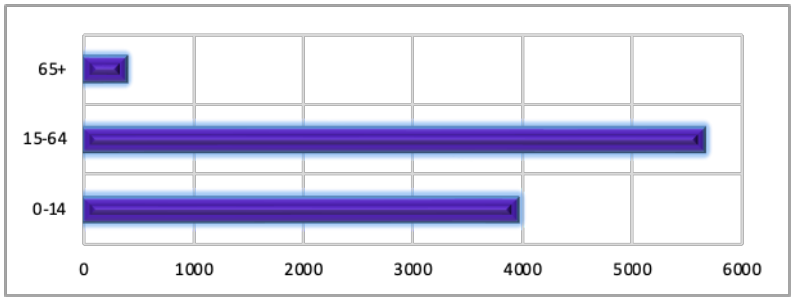
1841 yılı Burdur Kazası erkek nüfusu Osmanlı'ya özgü yaş kategorilerine göre altı farklı gruba ayrılarak sagir, şâbb-ı emred, ter bıyıklı, kara sakallı, kır sakallı ve ak sakallı olarak adlandırılmıştır. %57,52 oranıyla en kalabalık iki grup, 2.936 kişiyle sagir (0-11 yaş) ve 2.882 kişiyle kara sakallı vb. (26-45 yaş) gruplarıdır. Sagir grubunun payı %28,2'yle oldukça yüksektir. Diğer yandan, şâbb-ı emred (12-15 yaş) ve ter bıyıklı (16-25 yaş) grupları, gelişim sürecinde olan genç bireyleri kapsamakta olup, bu iki grubun toplamı da kayda değer bir büyüklüğe sahiptir (her biri yaklaşık 1.000-1.200 kişi arası). Bu durum, genç aktif nüfus rezervinin bulunduğunu ve ilerleyen yıllarda hem ekonomik sisteme hem de askere dâhil olacak birey sayısının yüksek olduğunu göstermektedir. Kır sakallı (46-59 yaş) grubunda nüfus 1.198 kişi ile orta düzeydedir. Bu yaş aralığındaki bireyler, hem üretimde aktif rol almaya devam eden hem de toplumsal deneyimleriyle otorite sahibi bireyler olarak görülür. En düşük sayıya sahip olan grup ise %6,1 oranıyla ak sakallı (60 yaş ve üzeri) bireylerdir (Şekil 4).

Nüfusun bağımlılık durumu, demografik geçişin ilk evresinde yer alan, tarımsal üretime dayalı toplumlarda yaygın olarak gözlemlenen demografik yapıdır. Bu, üretken nüfus profili gösterse de potansiyelin tamamının ekonomik sürece yansıması beklenemez. Dolayısıyla demografik bağımlılığın fiilen daha fazla hissedildiği bir toplumsal yapı meydana getirmiştir. Bu durum, dönemin ekonomik yapısı, sosyal sorumluluk ilişkileri ve toplumsal iş bölümü ile doğrudan bağlantılıdır.

Şekil 4: 1841 Yılı Burdur Kazası Erkek Nüfusunun Osmanlı Tanzimine Uygun Geniş Aralıklı Yaş Piramidi (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, 1256)

Modern tarzda Burdur Kazası erkek nüfusunun bağımlılık durumu incelendiğinde, %56,51 oranında aktif nüfustan (15-64 yaş) oluştuğu görülür. Bu yaş grubundaki nüfus 5.662 kişiyle toplam erkek nüfusun çok büyük bir bölümünü oluşturur. Bir önceki tasnifle de örtüşmekte ve dönemin toplumsal, ekonomik yapısı göz önüne alındığında, emek yoğun tarım ve hayvancılık ile atölye tipi sanayi üretim faaliyetleri için işgücü potansiyeli sunmaktadır. İkinci büyük grup olan 0-14 yaş aralığındaki çocuk nüfus, 3.965 kişiyle nüfusun %39,57'lik kısmını teşkil etmektedir. Bu durum, yakın geçmişteki yüksek doğum oranlarının devam ettiğini ve nüfusun genç yaş gruplarında yoğunlaştığını göstermektedir. Aynı zamanda, bu yaş grubundaki genişlik, demografik yapının genç bir nüfus profiline sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. 1841 yılında Kazadaki çocuk ve yaşlı toplam bağımlılık oranı %43,48'dir. 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus sayısı son derece azdır (Şekil 5).

Şekil 5: Burdur Kazasında Erkek Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Piramidi ve Bağımlılık Durumu (1841) (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

2.3. Nüfusun Eğitim Durumu

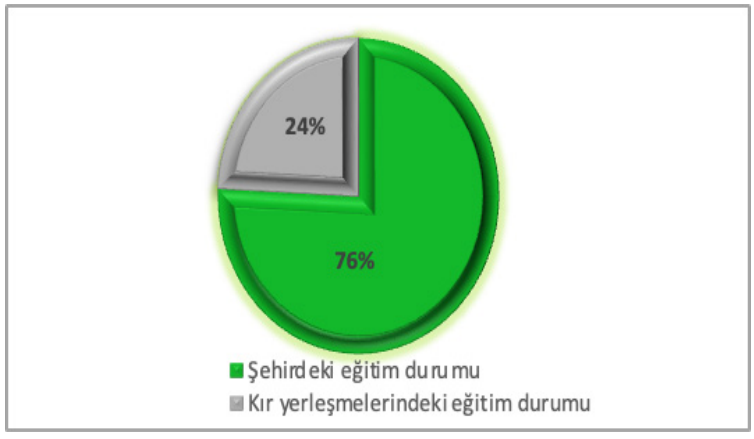
Osmanlılarda 1880'li yıllardaki nüfus kayıtlarına kadar detaylı eğitim istatistikleri bulmak oldukça güçtür. Dolayısıyla Burdur Kaza nüfusunun eğitim durumunu belirlemek adına efendi unvanı başta olmak üzere müderris, muallim-i sıbyan ve talebe hafız, şeyh, derviş, molla, hatip, kethüda, mahkeme kâtibi, kadı ve müftü gibi meslek ve sosyal unvanlara dayalı dolaylı çıkarımlara yer verilmiştir. Ancak bu tespit sadece Müslüman erkek nüfus açısından belirli bir görünürlüğe sahiptir.

Şehirde 369, kırsalda 118 olmak üzere nüfusun %4,86'sı eğitimli olarak nitelendirilebilir. Şehirdeki eğitimli nüfusun %28,72'si efendi, %27,64'ü ise hafız unvanındadır. Aynı unvanlar kırsal yerleşmelerde de görülmekle birlikte, her biri yalnızca 6 kişiyle temsil edilmekte ve toplam kır nüfusu içindeki payları %5,08 gibi oldukça sınırlı düzeydedir. Öte yandan, molla unvanı kırsalda en yaygın olanıdır. 69 kişiyle, kırdaki eğitimli nüfusun %58,47'sini oluşturmaktadır. Bu durum, kırsal alanda temel dini eğitimin temsilcisi olan mollaların, yerel toplumsal yapıda önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir (Tablo 2). Eğitimli erkek nüfusun %76'sı şehir merkezinde, %24'ü ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır (Şekil 6).

Tablo 2: 1841 Yılı Burdur Kazasında Unvan ve Mesleklere Göre Eğitimli Erkek Nüfusun Görece Şehir ve Kırdaki Oransal Dağılımı

Unvan ve Meslekler	Eğitimli Erkek Nüfus (Şehir)	Oran (%)	Eğitimli Erkek Nüfus (Kır)	Oran (%)
Efendi	106	28,72	6	5,08
Hafız	102	27,64	6	5,08
Molla	57	15,44	69	58,47
Derviş	34	9,21	-	-
Talebe	31	8,4	6	5,08
Şeyh	12	3,25	1	0,84
Muallim-el Sıbyan	9	2,43	1	0,84
Müderris	9	2,43	-	-
Kethüda	6	1,62	11	9,32
Mahkeme Kâtibi	1	0,27	-	-
Müftü	1	0,27	-	-
Hatib	1	0,27	16	13,55
Kadı	-	-	2	1,69
Toplam	369	100	118	100

(*Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, 1256)

Şekil 6: Burdur Kazasında Eğitimli Müslüman Erkek Nüfusun Şehir-Kır Dağılımı (1841) (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

2.4. Hane Sayısı ve Hane Büyüklükleri

1841 tarihli Burdur Kazası Nüfus Defterine yalnızca erkek nüfusun kaydedilmiş olması yani kadın nüfusun kayıt dışı kalması, aile büyüklüğü ve yapısının tam anlamıyla yansımasına engeldir. Zira bir hanedeki erkek nüfusunun ikiye katlanması yöntemi gerçekte 3, 5, 7 gibi tek sayılı hanelerin tespitini, hanenin demografik büyüklüğünün belirlenmesini engellemektedir. 1841 yılında toplam 4.341 hanede yaşayan 10.048 erkek nüfusa göre ortalama hane büyüklüğü 2,31 olarak belirlenmiştir. Hane sayısının yerleşim birimlerine göre dağılımı nüfusun dağılışıyla paralellik gösterir ki, %61,57'si şehirde %38,41'i ise kırsal yerleşmelerdedir (Tablo 3).

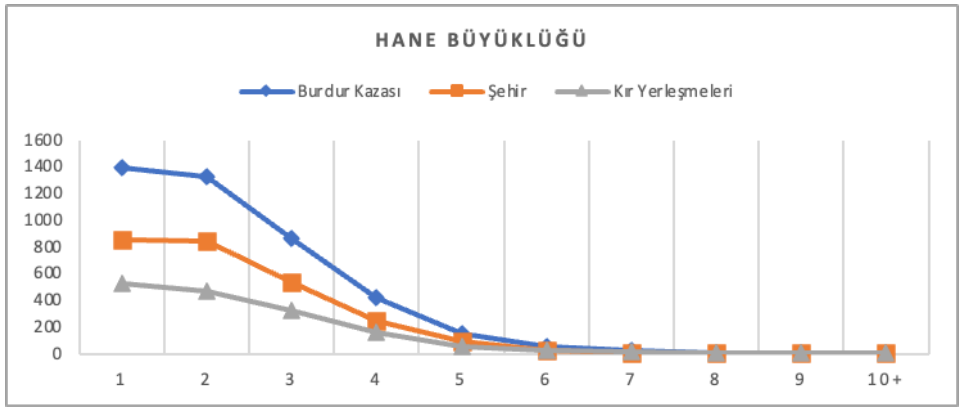
Hane büyüklükleri incelendiğinde hem şehir hem de kırsal yerleşimlerde 1 veya 2 erkek bireyden oluşan hanelerin açık şekilde çoğunlukta olduğu görülür. Şehirdeki Müslüman nüfusun yaklaşık %65'ini oluşturan 1590 hanenin 798'i tek, 792'si ise iki erkekten oluşmaktadır. Bu durum, şehirde çekirdek aile yapısının yaygınlığını gösterir. Aynı durum şehirdeki gayrimüslim haneler için de geçerlidir. Tek ve iki erkek nüfustan oluşan toplam 105 hane, gayrimüslim hanelerin yaklaşık %50'sine karşılık gelmektedir.

Kırsal yerleşmelerdeki sedanter Müslüman nüfusta da benzer bir dağılım gözlemlenir. %61,7'lik kesimini teşkil eden 999 hanenin 530'u tek, 469'u iki erkek bireyden oluşur. Yine sedanter olmayan Müslüman ve gayrimüslim hanelerde de benzer bir dağılım söz konusudur. 1 veya 2 erkekten oluşan haneler ön plana çıkmaktadır. Bu, kırsalda da geniş aile yapısının az olduğunu göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Burdur Kazasındaki Erkek Nüfusun Müslüman ve Gayrimüslim Hane Büyüklüklerinin Şehir ve Kıra Göre Dağılımı (1841)

Hane Büyüklükleri	Müslüman Hane Sayısı (Şehir)	Gayrimüslim Hane Sayısı (Şehir)	Müslüman Hane Sayısı (Kır-Sedanter)	Müslüman Hane Sayısı (Kır-Sedanter Olmayan)	Gayrimüslim Hane Sayısı (Kır-Sedanter Olmayan)
1	798	57	530	23	10
2	792	48	469	16	21
3	491	48	320	21	8
4	222	29	164	13	6
5	72	17	59	5	2
6	22	8	28	4	
7	6	3	12	2	
8	6	1	3		
9	3	0	2	1	
10+	2	1	2		
Bilinmeyen	47		31		
Toplam	2461	212	1620	35	47
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)					

Büyüklükleri bağlamında, 1 ve 2 kişiden oluşan hanelerin tüm yerleşmelerde yoğun olarak görüldüğü dikkati çeker. Özellikle tek kişilik hanelerin sayısı kır ve şehirde Burdur Kazası genelinde yaklaşık 1.400'e yakındır. Ancak kadınların sayılmaması gerçeği bunların büyük bölümünün en az 2 nüfuslu hanelerden oluştuğunu akıllara getirir. Şekil 7'de görüldüğü üzere hem şehir hem de kırsal hanelerde eğri 5 ve 6'dan sonra oldukça düşük bir seviyede seyretmektedir. 6 ve özellikle 7 kişiden oluşan hanelerden itibaren grafik eğrisi daha da düşmektedir. 10+ olanlar son derece sınırlıdır (Şekil 7). Geneli ortaya koyan çekirdek aile modelinin yanı sıra, kayıtlardaki *karındaşı, torunu, yeğeni* gibi ifadelerden bazı ailelerin sadece ebeveyn ve çocuklardan oluşmadığını anlaşılmaktadır.

Şekil 7: 1841 Yılı Burdur Kazasında Hane Büyüklüklerinin Şehir-Kır Yerleşmelerindeki Durumu (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

Öte yandan, hane numarası belirtilmeyen yani bilinmeyenlerin sayısı da dikkate değer düzeydedir. Bu durumun temel nedeni, özellikle şehir merkezinde *sâil* (dilenci) olarak kaydedilenlerin belirli bir haneye dâhil edilmemesidir.

3. 1841 Nüfus Defterine Göre Burdur Kazasında Nüfus Hareketliliği

Nüfus defterinde göç olgusuna dair iki tür bilgi yer alır. Bunlardan ilki, defter kayıtlarının tutulması sırasında kâtip tarafından, kişinin nüfus kaydının üzerine yatay olarak kırmızı mürekkepli yazıyla düşülen notlardır. Bu notlarda ilgili kişinin nereye ve hangi sebeple gittiğine dair açıklamalara yer verilmiştir. Göçe ilişkin kırmızı mürekkeple yazılmış bu notlar, söz konusu dönemde Burdur ve çevresinden dış bölgelere gerçekleşen göçler ile bu göçlerin nedenlerine ilişkin veriler sunmaktadır.

Göçleri yansıtan ikinci veri türü, kişilerin tasvirinde yer verilen 'nereden geldiği' veya 'nereli' olduğuna dair ifadelerdir. Bunlardan hareketle, Burdur Kazasının 1841 yılı öncesinde nereden göç aldığı, bu göçlerin kentin demografisini nasıl şekillendirdiğine dair çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Fakat değinilmesi gereken bir diğer önemli husus, nüfus hareketliliğinin tamamının kalıcı olmaması ya da yerleşme amacı taşımamasıdır. Özellikle göç nedenleri incelendiğinde, ticaret, akraba ziyareti gibi geçici nitelikte olmakla birlikte ilgili dönemin ulaşım (münakale) koşulları ve mesafeler dikkate alındığında, bu tür geçici faaliyetlerin de günümüze kıyasla uzun zamanlar alacağı anlaşılacaktır.

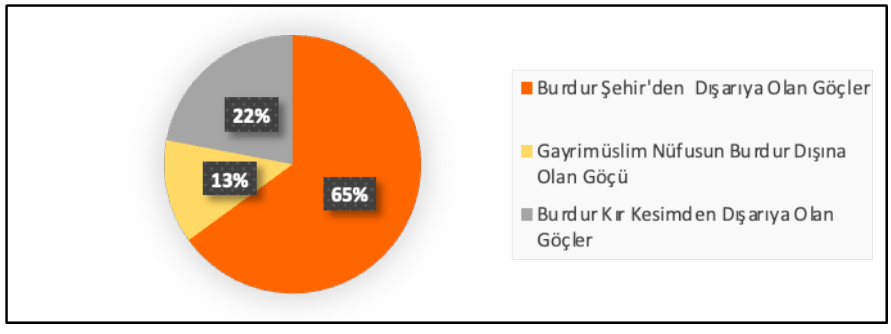
Göçler, bireylerin hedeflediği ya da geldikleri yerlerin (idari birim veya yerleşim yeri) niteliğine göre üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır. İlki Burdur Kazasından çeşitli idari birimlere yönelik göçler, ikincisi başka idarî birimlerden Burdur Kazasına olan göçler ve üçüncüsü Burdur Kazası idari sınırları içerisindeki yerleşmeler arasındaki göçlerdir (Şekil 8).

Şekil 8: Yönlerine Göre Burdur Kazası ve Çevresindeki Göçler (1841) (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

3.1. Burdur Kazasından Dışarıya Olan Göçler

Toplamda 122 hane farklı nedenlerle Burdur Kazasından dışarıya göç etmiştir. İki grup öne çıkar ki, ilki %65 oranı ile Burdur şehrinden dışarıya olan göçlerdir. Müslümanların yanında %13 oranında gayrimüslim nüfus da kaza dışına göç etmiştir. Çoğunluğunun yine şehir kaynaklı olduğu kanaatindeyiz (Şekil 9). Bu göçler genel itibariyle yerleşme, eğitim, ticaret, askerlik ve çalışma amaçlıdır.

Şekil 9: Burdur Kazasından Dışarıya Olan Göçler (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

3.1.1. Burdur Şehrinden Dışarıya Olan Göçler

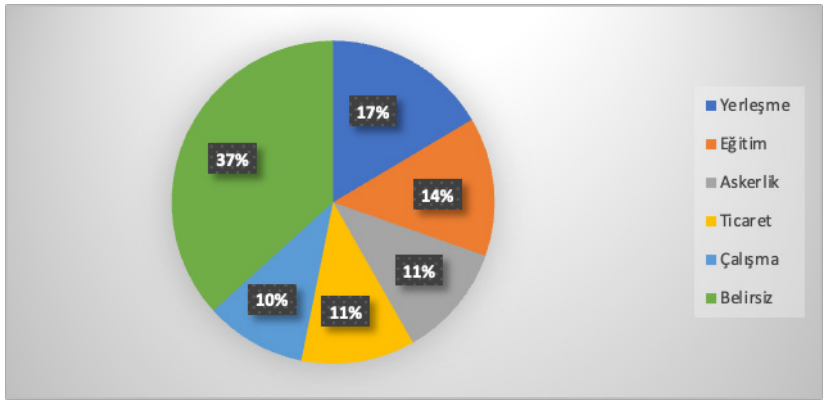
1841 yılı nüfus kayıtlarına göre Burdur şehrinden toplam nüfusun yaklaşık %1,43'üne tekabül 79 kişi Kaza dışına çıkmıştır. Medine, Şam, Cidde ve Mısır gibi Osmanlı Devleti'nin farklı merkezlerine uzun mesafeli göçler kaydedilmekle birlikte, en fazla 35 kişi ile Deraliyye veya Dersaadet yani İstanbul'a gerçekleşmiştir. İstanbul'un ardından Aydın en fazla göç alan diğer sancaktır. Bunları Ankara, Konya, Bursa, Manisa, Uşak, Yozgat ve Antalya gibi diğer merkezlerle beraber, çalışma sahasının da bağlı olduğu Hamid Sancağındaki Ağlasun, Senirkent ve Kemer gibi yerleşmeler takip eder. Bu, araştırma sahasındaki kısa mesafeli nüfus hareketliliğin göstermektedir. Yenice, Hecin, Divanbaba ve Şeyh Sinan gibi mahalleler öne çıkan göç veren mahallelerdir. Nüfus defterinde açıkça belirtilmemiş ya da bilinmediği için 'Diyar-ı âhar' veya 'Mahal-i âhar' gibi kayıtlara rastlamak mümkündür (Tablo 4).

Tablo 4: Burdur Şehrinden Göçen Nüfusun (Müslüman) Göç Yönleri ve Sebepleri (1841)

Göç Eden Sayısı	Göçün Yapıldığı Mahalle	Göç Edilen Yer	Açıklama	Sebebi	Göç Eden Sayısı	Göçün Yapıldığı Mahalle	Göç Edilen Yer	Açıklama	Sebebi
1	Burç	Medine-i Münevvere	Arabistan	Tebâ	1	Hecin	Ankara	Ankara Sancağı	Tebâ
1	Hecin	Şam-ı Şerif	Şam Şehri	Hademe	1	Divanbaba	Bursa	Hüdavendigar Sancağı	İkamet
1	Yenice	Cidde	Suudi Arabistan		1	Yenice	Aydın	Aydın Sancağı	–
1	Yenice	Mısır/Kahire	-		1	Receb	Aydın	Aydın Sancağı	-
1	Hacı Ahmed	Mısır/Kahire	-	-	4	Derslik	Aydın	Aydın Sancağı	-
2	Şeyh Sinan	Mısır	-	Divana Düçar	1	Karasenir	Aydın	Aydın Sancağı	Ticaret
1	Yenice	Deraliyye	İstanbul	-	1	Hecin	Aydın	Aydın Sancağı	Ticaret
1	Hecin	Deraliyye	İstanbul	-	2	Kuyu	Aydın	Aydın Sancağı	Tahsil
2	Divanbaba	Deraliyye	İstanbul	-	1	Dere	Aydın	Aydın Sancağı	Tüccar
3	Manastır	Deraliyye	İstanbul	-	1	Hecin	Konya	Konya Vilayeti	İskân
1	Şeyh Sinan	Deraliyye	İstanbul	-	1	Hacı İbrahim	Konya	Konya Vilayeti	–
1	Burç	Deraliyye	İstanbul	-	1	Yenice	Manisa	Saruhan Sancağı	–
1	Hacı Ömer	Deraliyye	İstanbul	Tahsil	3	Üçdibek	Yozgat Kasabası	Sivas Vilayeti	–
1	Receb	Deraliyye	İstanbul	Tahsil	1	Yoğurtçu	Yozgat Kasabası	Sivas Vilayeti	-
3	Divanbaba	Deraliyye	İstanbul	Tahsil	1	Şeyh Sinan	Yozgat Kasabası	Sivas Vilayeti	-
2	Yenice	Deraliyye	İstanbul	Asakir-i Mansure	1	Divanbaba	Yozgat Kasabası	Sivas Vilayeti	Memur
1	Hecin	Deraliyye	İstanbul	Tebâ	1	Yoğurtçu	Yozgat Kasabası	Sivas Vilayeti	Memur
1	Şeyh Sinan	Deraliyye	İstanbul	Tebâ	1	Yenice	Uşak Kazası	Kütahya Sancağı	Tahsil
1	Yenice	Deraliyye	İstanbul	Hademe	1	Cami-i Kebir	Uşak Kazası	Kütahya Sancağı	Tahsil
1	Yenice	Deraliyye	İstanbul	İskân	1	Hecin	Antalya	Teke Sancağı	İskân
1	Kuyu	Deraliyye	İstanbul	Haffaf	1	Hacı Ahmed	Tavas Kazası	Menteşe Sancağı	Tahsil
1	Hacı İbrahim	Deraliyye	İstanbul	Ticaret	1	Yenice	Senirkent Kazası	Hamid Sancağı	–
1	Hacı Ahmed	Dersaadet	İstanbul	Asakir-i Mansure	1	Hacı Ömer	Diyar-ı âhar	Başka Diyar	–
2	Hacı Ömer	Dersaadet	İstanbul	Asakir-i Mansure	1	Yenice	Diyar-ı âhar	Başka Diyar	-

4	Yenice	Dersaadet	İstanbul	Asakir-i Mansure	**2**	Şeyh Sinan	Diyar-ı âhar	Başka Diyar	Hizmetkâr
1	Hacı Ahmed	Dersaadet	İstanbul	Ticaret	**1**	Hecin	Mahal-i âhar	Başka Mahaller	–
1	Yenice	Dersaadet	İstanbul	Tebâ	**2**	Üçdibek	Teke Sancağı	Merkezi Antalya	Ticaret
1	Manastır	Dersaadet	İstanbul	Tahsil	**1**	Divanbaba	Kemer Kaza	Hamid Sancağı	İkamet
1	Hacı İbrahim	Dersaadet	İstanbul	Hademe	**1**	Hacı İbrahim	Ağlasun Kazası (Ovacık Çiftliği)	Hamid Sancağı	Sakin
2	Yenice	İstanbul	–	Ticaret					
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)									

1841 yılı kayıtlarına göre, Kaza dışına gerçekleşen göçlerin %38,2'sinin nedeni bilinmemektedir. Sebepleri belirtilen %61,8'lik kesimin göç etme nedenlerinde özellikle beş sebep ön plana çıkmaktadır. Bunların %15,73'ü yerleşme (iskân) ve %13,48'i (tahsil) amaçlıdır. Ayrıca bölgeden %12,35 oranında ticaret, %11,23 oranında askerlik (Asakir-i Mansure) ile %8,98 oranında çalışma amaçlı göçler de gerçekleşmiştir (Tablo 4 ve Şekil 10). Özellikle %13,48 oranında tahsil amacıyla göç edilmesi, dönemine göre dikkat çekicidir.

Şekil 10: Burdur Şehrinden Kaza Dışına Olan Göçlerin Sebeplerine Göre Oransal Dağılımı (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

1841 yılında Rumyan Mahallesi'nden 16 kişinin ticari amaçlarla Burdur dışına göç ettiği tespit edilmiştir. Topluluğun büyük oranda ticaretle uğraşmasının yanında göç yönleri yani gidilen vilayet ve şehirler de bu fikri destekler. Ticaretin yanında yerleşme amacı da vardır. Göç edilen yerler arasında İstanbul (Deraliyye), Rumeli, Aydın, Antalya, İzmir, Bursa, Isparta ve Teke Sancağı yer alır. İlgili dönemde gayrimüslim nüfusun en fazla göç ettiği yer Aydın Sancağıdır (Tablo 5). Aydın Sancağı özellikle İzmir Limanı'yla ilişkili olarak ön plana çıkarken, İstanbul'a yönelik gerçekleşen ticari amaçlı göçler de dikkat çekicidir. Bu durum, Burdur şehrinin dönemi itibariyle başta İzmir olmak üzere İstanbul'un hinterlandında yer aldığını göstermektedir.

Tablo 5: Burdur Şehrinden Kaza Dışına Göçen Gayrimüslim Nüfusun Göç Sebepleri ve Yerleri (1841)

Göç Eden Sayısı	Göçün Yapıldığı Mahalle	Göç Edilen Yer	Açıklama	Sebebi
1	Rumyan	Rumeli	Rumeli Eyalet	–
1	Rumyan	Deraliyye	İstanbul	Ticaret
1	Rumyan	Deraliyye	İstanbul	–
4	Rumyan	Aydın	Aydın Sancağı	Ticaret
1	Rumyan	Aydın	Aydın Sancağı	–
1	Rumyan	Antalya	Teke Sancağı	–
1	Rumyan	Bursa	Hüdavendigar Sancağı	–
1	Rumyan	İzmir	Muğla Sancağı	–

2	Rumyan	Isparta	Hamid Sancağı	–
1	Rumyan	Teke Sancağı	-	–
2	Rumyan	Uluborlu Kazası	Hamid Sancağı	İskân
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)				

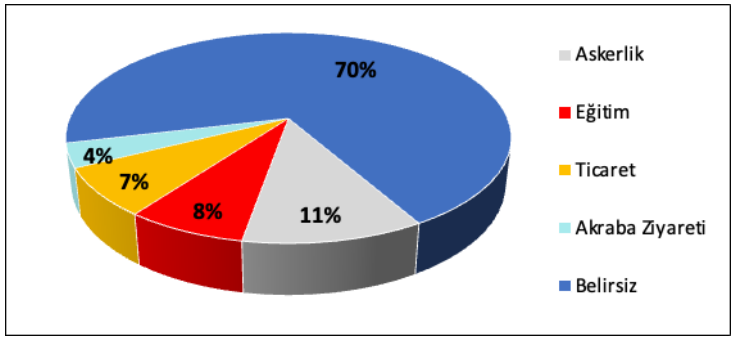
3.1.2. Kaza kırsal yerleşmelerinden dışarıya yapılan göçler

Kaza dışına yönelik göçlerin diğer kaynağı %22 oranıyla kırsal yerleşmelerdir ve şehir kaynaklı olanlara göre küçüktür. Kırsal nüfusun (3.827 kişi) 27 kişilik bir kısmı Kaza dışına çıkmıştır. Göç edilen yerler arasında hem İran, Musul ve Rodos gibi uzak mesafeli bölgeler hem de Aydın, Balıkesir, Isparta ve Manisa gibi nispeten yakın sayılabilecek vilayet, sancak ve kazalar yer alır. Ayrıca, Hamid Sancağı sınırları içerisindeki diğer kazalara yönelik göçleri görmek de mümkündür. Kırsal yerleşmelerden en fazla göç 11 kişiyle Aydın Sancağına olmuştur (Tablo 6). Bu durum, daha önce de belirtildiği gibi Burdur'un İzmir'in hinterlandında olmasıyla ilişkilidir. Yine Osmanlılarda 19. yüzyıldaki kırsaldan kente göç dalgasında, özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük liman ve ticaret merkezleri öne çıkmıştır (Cerasi, 1999: 48; Orhonlu, 1981: 5). Bu durum, Osmanlı modernleşme sürecinde şehirlerin merkezileşen yapısına bağlı olarak kısmen hızlı şehirleşme sürecine girildiğini göstermektedir.

Tablo 6: Kaza Kırsal Yerleşmelerinden Dışarıya Olan Göçler (1841)

Göç Eden Sayısı	Göç Edilen Kır Yerleşmeleri	Gidilen yer	Açıklama	Nedeni	Göç Eden Sayısı	Göç Edilen Kır Yerleşmeleri	Gidilen yer	Açıklama	Nedeni
1	Kışla Karyesi	Astane	İran	-	**1**	Kışla Karyesi	Balıkesir	Karesi Sancağı	-
1	Bayındır Çiftliği	Musul	-	-	**1**	Çerçin Karyesi	Isparta	Hamid Sancağı	Redif
1	Yazı Karyesi	Rodos	Cezayir-i Bahr-ı Sefid Sancağı	Asakir-i Mansure	**1**	Geresin Karyesi	Manisa	Saruhan Sancağı	Tahsil
4	Kışla Karyesi	Aydın	Aydın Sancağı	-	**3**	Askeriyye Karyesi	Kızılhisar	Hamid Sancağı	-
1	Askeriyye Karyesi	Aydın	Aydın Sancağı	-	**1**	Yassıgüme Karyesi	Senirkent Kazası (Kozluca)	Hamid Sancağı	Tahsil
3	Yazı Karyesi	Aydın	Aydın Sancağı		**2**	Çine Çiftliği	Ağlasun Kazası	Hamid Sancağı	-
1	Kışla Karyesi	Aydın	Aydın Sancağı	Asakir-i Mansure	**3**	Kıravgaz Karyesi	Ağlasun Kazası (Ovacık)	Hamid Sancağı	-
1	Kışla Karyesi	Aydın	Aydın Sancağı	Ticaret	**1**	Yarı Karyesi	Bucak Kazası	Hamid Sancağı	Akraba Ziyareti
1	Askeriyye Karyesi	Aydın	Aydın Sancağı	Ticaret					
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)									

Göçlerin %70'inin nedeni bilinmemekle birlikte diğer bazıları ise, askerlik (%11,11), tahsil (eğitim) %7,40 ve ticaret (%7,40) amacıyladır. Ayrıca %3,7'lik küçük kesimi akraba ziyaretine yöneliktir (Şekil 11). Öte yandan eğitim amaçlı göçler şehir ve kır nüfuslarına göre farklılaşmakta, kırsal yerleşmelerde görece daha düşük kalmaktadır.

Şekil 11: Burdur Kırsalından Kaza Dışına Olan Göçlerin Sebepleri ve Oransal Dağılımı (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)

3.2. Kaza Dışından Burdur Kazasına Yönelik Göçler

Kaza dışından olan göçlere ait ilk veriler, 1841 yılına ait nüfus defterlerinde kişilerin adlarının yanına kırmızı kalemle düşülen notlara dayanmaktadır. Diğer verilere ise yine aynı yılın nüfus defterlerinde, kişilerin nereli olduğu ya da nereden geldiklerine dair kayıtlarından ulaşılmıştır. Öte yandan, 1841 öncesine dair verilerde hane reisinin diğerlerine göre ayrıntılı tanımlanmasından dolayı doğrudan kişi sayıları değil, genellikle hane sayıları kayıt altına alınmıştır.

Kaza dışından 20 kişinin göç ettiği belirlenmiştir. Söz konusu göçlerin %75'i Aydın Sancağına bağlı Kabaca Karyesinden olup, geri kalanı ise Hamid Sancağına bağlı Dere Karyesi ve Karahisar-ı Sahib Sancağına bağlı Dikici'den olmuştur (Tablo 7).

Tablo 7: 1841 Yılı Verilerine Göre Kaza Dışından Burdur Kazasına Yapılan Göçler

Sayı	Göç Edilen Yer	Açıklamalar
15	Kabaca Karyesi	Aydın Sancağı
3	Dere Karye (Ağlasun Kazası)	Hamid Sancağı
2	Dikici (Afyonkarahisar)	Karahisar-ı Sahib Sancağı
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)		

3.2.1. 1841 Yılından Önce Olan Göçler

1841 yılı kayıtlarında, 1841 yılından önce Kaza'ya toplam 393 Müslüman hane dışarıdan göç etmiştir. Ortalama x5 varsayımıyla bu sayı 1.965 kişidir. Bu, Müslüman nüfusun yaklaşık %10,5'inin Burdur dışından göç ettiğini ortaya koymakta ve 1841 öncesinde Burdur Kazasının demografik yapısında göçlerin etkili olduğunu göstermektedir. Göçlerin %73,2'si (yaklaşık 247 hane), Burdur Kazasının da bağlı bulunduğu Hamid Sancağındandır. Bu, sancak içi göçlerin Burdur'un demografik yapısındaki etkinliğini gösterir. Kazaya yönelik göçler itibariyle 42 hane ile Teke Sancağı toplam göçlerin %10,6'sını oluşturarak ikinci sıradadır. Karahisar-ı Sahib Sancağı, Aydın Sancağı, Konya Vilayeti, Rumeli, Kırım, Mısır, Şam, Girit ve Macaristan gibi farklı sancak ve bölgelerden gelen göçler ise toplam göç miktarının yaklaşık %16,2'sini oluşturur (Tablo 8). Bunlar, Burdur Kazasının az da olsa Osmanlı memleketinin uzak noktalarından da göç aldığını göstermektedir.

Tablo 8: 1841 Tarihinden Önce Burdur Kazasına Yönelik Müslüman Nüfusun Göçleri

Gelinen Yer	Açıklamalar	Hane Sayısı	Gelinen Yer	Açıklamalar	Hane Sayısı
Kırım	-	4	Karamanlı	Hamid Sancağı	2
Mısır	-	4	Gebrem Karyesi	Hamid Sancağı	2
Şam	-	3	Kumluca Karyesi	Hamid Sancağı	2
İran	-	2	Horzum Karyesi	Hamid Sancağı	2

Grit	-	2	Evciler Karyesi	Hamid Sancağı	2
Sakız	Cezayir-i Bahr-ı Sefid Sancağı	1	Kılınç Köy	Hamid Sancağı	2
Macaristan	-	1	Diresgene (Eğirdir)	Hamid Sancağı	1
Rumeli	Rumeli Eyaleti	1	Akçaviran	Hamid Sancağı	1
Edirne	Rumeli Eyaleti	1	Kumlu (Ağlasun)	Hamid Sancağı	1
Kozluca Karyesi	Hamid Sancağı	20	Bedirli Karyesi	Hamid Sancağı	1
İlyas Karyesi	Hamid Sancağı	16	Yakalar Karyesi	Hamid Sancağı	1
Kayalı Karyesi	Hamid Sancağı	11	Güney Karyesi	Hamid Sancağı	1
Melli	Hamid Sancağı	11	Eğneş Karyesi	Hamid Sancağı	1
Çallıca Karyesi	Hamid Sancağı	10	İğde Karyesi	Hamid Sancağı	1
Bucak Kaza	Hamid Sancağı	9	Hasanpaşa Karyesi	Hamid Sancağı	1
Kemer Kaza	Hamid Sancağı	8	Kayış Karyesi	Hamid Sancağı	1
Eğirdir Kazası	Hamid Sancağı	8	Koklan Karyesi	Hamid Sancağı	1
Karasenir Karyesi	Hamid Sancağı	8	Çallıca Karyesi	Hamid Sancağı	1
Elmacık Karyesi	Hamid Sancağı	8	Armut Köy	Hamid Sancağı	1
Eşme Karyesi	Hamid Sancağı	8	Onacak Karyesi	Hamid Sancağı	1
Yakalar Karyesi	Hamid Sancağı	8	Kızıllar Karyesi	Hamid Sancağı	1
Çeltikçi	Hamid Sancağı	7	Kızılca Karyesi	Hamid Sancağı	1
Senirkent Kazası	Hamid Sancağı	7	Yarışlı Karyesi	Hamid Sancağı	1
Kabaca Karyesi	Hamid Sancağı	7	Alan Karye	Hamid Sancağı	1
Kavak Karyesi	Hamid Sancağı	7	Çavdır	Hamid Sancağı	1
Başmakçı Karyesi	Hamid Sancağı	7	Gelendost	Hamid Sancağı	1
Bademli Karyesi	Hamid Sancağı	6	Sav	Hamid Sancağı	1
Isparta	Hamid Sancağı	5	Gölbaşı Karyesi	Hamid Sancağı	1
Eğneş Karyesi	Hamid Sancağı	5	Yalvaç Kazası	Hamid Sancağı	1
Başköy	Hamid Sancağı	4	Honaz Kaza	Hamid Sancağı	1
Gönen Karyesi	Hamid Sancağı	4	Kibyralı	Hamid Sancağı	1
Kayış Karyesi	Hamid Sancağı	4	Teke Sancağı	Teke Sancağı	42
Heybeli Karyesi	Hamid Sancağı	4	Kaş	Teke Sancağı	4
Kırlı Karyesi	Hamid Sancağı	4	Alaiyye	Teke Sancağı	2
Ovacık Karyesi	Hamid Sancağı	4	Dikici	Karahisar-ı Sahib Sancağı	4
Ağlasun Kaza	Hamid Sancağı	4	Sandıklı	Karahisar-ı Sahib Sancağı	2
Keçiborlu Kazası	Hamid Sancağı	3	Yassıviran	Karahisar-ı Sahib Sancağı	1
Karataş	Hamid Sancağı	3	Dazkırı Karyesi	Karahisar-ı Sahib Sancağı	1
Arvallı	Hamid Sancağı	3	Karahisar	Afyonkarahisar	3
Tefenni Kaza	Hamid Sancağı	3	Konya	Konya Vilayeti	2
Kağılcık Karyesi	Hamid Sancağı	3	Bozkır	Konya Vilayeti	1
Pınarbaşı Karyesi	Hamid Sancağı	3	Meke	Konya Vilayeti	1
Beş Kavak Karyesi	Hamid Sancağı	3	Aydın	Aydın Sancağı	3
Bayhar Karyesi	Hamid Sancağı	3	Amasya	Aydın Sancağı	1
Kestel Karyesi	Hamid Sancağı	3	Konaklı Karyesi	Aydın Sancağı	1
Niyazlar Karyesi	Hamid Sancağı	3	Bursa	Hüdavendigar Sancağı	8
Mamak Karyesi	Hamid Sancağı	3	Erzurum	-	4
Çardak Köyü	Hamid Sancağı	3	Niğde	Niğde Sancağı – Karaman Eyaleti	2
Beyköy	Hamid Sancağı	3	Muğla	Menteşe Sancağı	2
Denizli	Hamid Sancağı	2	Kırşehir	Kırşehir Sancağı – Karaman Eyaleti	1
Yassıören Karyesi	Hamid Sancağı	2	Kütahya	Kütahya Sancağı	1
Homa	Hamid Sancağı	2	Toplam	-	393
Salda	Hamid Sancağı	2			
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)					

Kayıtlara göre 1841 yılı öncesinde 12 hane yani 60 kişilik gayrimüslim (x5) nüfus kazaya dışarıdan göç etmiştir. Bu sayı, aynı dönemdeki 393 Müslüman haneye kıyasla oldukça düşüktür. Hamid Sancağı dışında, Uyvar, Sakız, Tokat, Urfa ve Elmalı gibi farklı coğrafi bölgelerden de kazaya az sayıda gayrimüslim göçmen yerleşmiştir (Tablo 9).

Tablo 9: 1841 Öncesi Burdur Kazasına Yönelik Gayrimüslim Göçleri

Hane Sayısı	Gelinen Yer	Açıklamalar
1	Sakız	Cezayir-i Bahr-ı Sefid Sancağı
1	Uyvar	-
5	Isparta	Hamid Sancağı
1	Honaz Kazası	Hamid Sancağı
1	Uluborlu Kazası	Hamid Sancağı
1	Elmalı Kazası	Teke Sancağı
1	Tokat	Sivas Sancağı
1	Urfa	Halep Sancağı
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)		

3.3. Burdur Kazası İçindeki Göçler

3.3.1. Kırdan şehre göç

Kır yerleşmelerinden Burdur şehrine yönelik 69 hane yani 345 kişi (x5) göçmüştür. 1841 öncesinde olan bu göçlerin en yoğun olduğu yerleşim birimi 12 hanelik Büğdüz Karyesidir. Bunu Kışla, Kurna, İnar, Lengüme ve Sala karyeleri takip eder. Çine ve Bayındır çiftliklerinden de Burdur'a göçmüşlerdir (Tablo 10).

Tablo 10: 1841 Öncesinde Burdur Kazasında Kırdan Şehre Göçler

Gelinen Yer	Hane Sayısı	Gelinen Yer	Hane Sayısı	Gelinen Yer	Hane Sayısı
Büğdüz Karyesi	12	Yazı Köy	3	Askeriyye Karyesi	1
Kışla Karye	7	Suludere Karyesi	2	Geresin Karyesi	1
Kurna Karyesi	6	Döğer Karyesi	1	Akyaka Karyesi	1
İnar Karyesi	6	Çerçin Karyesi	1	Bayındır Çiftliği	3
Lengüme Karyesi	5	Yassıgüme Karyesi	1	Çine Çiftliği	3
Sala Karyesi	5	Hacılar Karyesi	1	Karacalı Cemaati	1
Karakend Karyesi	3	Çendik Karyesi	1	Taşkapı Çiftliği	1
Soğanlı Karyesi	3	Mandırna Karyesi	1	**Toplam**	**69**
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)					

Kazadaki kırsal yerleşmelerden şehre göçlerde (1) şehre yakın karyeler, (2) tarım arazilerinin sınırlı olduğu engebeli sahalardaki yerleşmeler ve (3) çiftlikler ön plana çıkar. Şehre yakınlıkları nedeniyle Büğdüz, Kurna, Kışla, Lengüme ve Sala Karyeleri göçlere daha fazla katılım göstermiştir. Bu yerleşmelerin göç verme nedenleri, yakındaki şehir imkânlarıyla ilişkilendirilebilir. Kışla Karyesi şehre olan yakınlığı nedeniyle 1971 İmar Planının 1978 ilave revizyonuyla Burdur şehrine bağlı bir mahalle olmuştur (Çetin, 2007: 91-93).

İnar karyesi ise engebeli bir coğrafyada tarıma elverişli alanlardan yoksun olması nedeniyle şehre göç vermiştir. Bu göçün 1841 yılından sonra da devam ettiği kanaatindeyiz. Zira saha çalışmalarıyla İnar karyesinden göç edenlerin günümüzde de şehir merkezinde ticari faaliyetlerdeki görünürlüğü dikkat çekicidir.

3.3.2. Kırdan Kıra Göç

Burdur Kazasında 1841 yılı öncesine ait kırdan kıra göçe iştirak eden hane sayısı 20 olup, bu da yaklaşık 100 kişilik bir nüfusa (x5) karşılıktır. En fazla göç, 6 hane ile Kıravgaz Karyesi'ne yöneliktir. Bunu, Büğdüz, Sala, Mandırna ve Döğer Karyeleri takip etmektedir. İnar, Kurna ve Yassıgüme gibi tek hanelik göç alan karyelerin yanında Sarıova gibi çiftlikler de göç almıştır (Tablo 11). Bunların bazıları tarım iş gücüne yönelik iken bazıları da sosyal anlaşmazlıklarla gerçekleşmiştir.

Tablo 11: 1841 Öncesinde Kırsal Yerleşmeler Arası Göçler

Göç Alan Yerleşme	Hane Sayısı	Göç Alan Yerleşme	Hane Sayısı
Kıravgaz Karyesi	6	İnar Karyesi	1
Büğdüz Karyesi	3	Kurna Karyesi	1
Sala Karyesi	2	Yassıgüme Karyesi	1
Mandırna Karyesi	2	Sarıova Çiftliği	1
Döğer Karyesi	2	**Toplam**	**20**
Suludere Karyesi	1		
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)			

4. Burdur Kazasında Göçebelik – Konargöçer Topluluklar

1841 yılında Burdur Kazasında 28 devamlı kırsal yerleşmenin yanı sıra 5 farklı göçebe topluluğu kaydedilmiştir. Bunların ilk üçü Cinbilli, Karacalı ve Kavacık adında göçebe Müslüman cemaattir ve hayvancılığa bağlı mevsimlik yer değiştirirler. Diğer ikisi ise gayrimüslim Ermeni konargöçer taifelerdir ve yaptıkları işle ilişkili olarak "Taife-i Elekçi Göçebeleri Ermeniyan" ve "Taife-i Müste'cir Acem Hane-i Ermeniyan" şeklinde kaydedilmişlerdir (Tablo 12).

Karacalı ve Kavacık cemaatlerinde kethüda yani idari yöneticilere rastlanırken, Cinbilli cemaatine ait kayıtlarda kethüda görülmez. Cemaatin az nüfuslu olması ve coğrafi yakınlığı nedeniyle Kavacık cemaatine bağlı olduğu kanaatindeyiz.

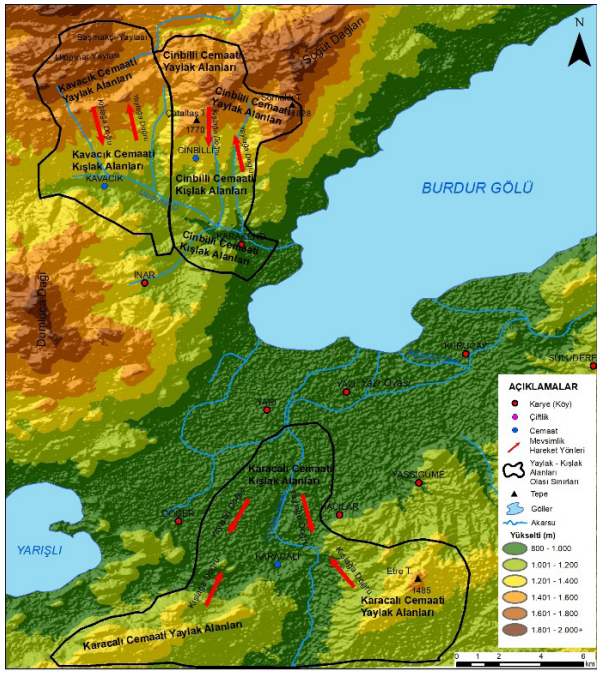
Tablo 12: 1841 Nüfus Defterine Göre Göçebe Cemaatlerin Hane Sayısı ve Nüfusları

Cemaatler	Hane Sayısı	Erkek Nüfus	Toplam Nüfus
Kavacık	35	222	111
Karacalı	34	172	86
Cinbilli	16	92	46
Taifeler	**Hane Sayısı**	**Erkek Nüfus**	**Toplam Nüfus**
Taife-i Müste'cir Acem Hane-i Ermeniyan	40	99	198
Taife-i Elekçi Göçebeleri Ermeniyan	8	15	30
(BOA, NFS. d., 3249, H. 1256)			

Kayıtlarda Sarıkeçili Yörüklerinden olan Kavacık cemaati, 35 hane ve tahminen 222 nüfustan oluşur. Cemaat yaz aylarını günümüzde Ulupınar ve Başmakçı yerleşmeleri çevresindeki yaylalarda geçirmekte, kışın ise Ulupınar deresi ve kollarının vadi tabanı ve yamaçlarında kışlamaktadır (Şekil 12). Erken Cumhuriyet döneminde yerleşik hayata geçiş sürecine girmişlerdir. İlk devamlı yerleşme öbekleri dağınık olarak Ulupınar deresi vadisi ve kollarında kışlak sahasında ortaya çıkmıştır. Dağınık 7 öbekten oluşan devamlı yerleşmeye geçiş sürecinde yarı göçebe bir hayat tarzının sürdürüldüğü kanaatindeyiz. Kavacık, 1940 nüfus sayımında Yeşilova kazasına bağlı köy olarak tanımlanmıştır (DİE, 1940:123-126). Halkın 1950 yılında topluca yerleşmesiyle bugünkü dokusu ve konumuna kavuşmuştur.

16 hanelik Cinbilli cemaati, Sarıkeçili Yörüklerinden şeklinde kaydedilmiştir. Mülakatlara göre cemaatin kışlak alanları Ekisce, Goynatlan ve Sazlıdere mevkileri iken; yaz aylarında kullandıkları yaylaklar Söğüt Dağlarının güneybatı uzantılarındaki yüksek kesimlerdir. Aşçeşme, Gezbeli, Bağarcın, Karamutlu ve Gonyurtları öne çıkan yaylak mevkileridir (Şekil 12). Cinbilli

1940 yılı nüfus sayımında Yeşilova kazasına bağlı köy olarak tanımlanmıştır (DİE,1940:123-126). Ancak topluluğun önemli bir bölümü 1975-1980 yıllarına kadar göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzını sürdürmüştür. Kavacık cemaatinde olduğu gibi devamlı yerleşmeye geçiş süreci tedricidir. Erken Cumhuriyet döneminde başlayan yerleşme süreci bu tarihlerden sonra geçmişteki kışlak alanlarında olmuştur. Topoğrafyanın da etkisiyle dağınık bir yerleşme dokusu ortaya çıkmıştır. Günümüzde aralarında 2,5-3 km'lik mesafedeki "Yukarı Cinbilli" ve "Cinbilli" olmak üzere iki ana yerleşim öbeğinden oluşmaktadır.

Şekil 12: Burdur Kazasındaki Konargöçer Cemaatlerin Yaylak-Kışlak Sahalarının Yaklaşık Sınırları

Cinbilli Cemaati, yakın çevresinde bulunan İnar Karyesi ve Kavacık Cemaati'ne kıyasla nüfus birikimi açısından yavaş bir gelişme seyri göstermiştir. Cemaatin geçim kaynakları başlangıçta yalnızca küçükbaş hayvancılıkla sınırlıyken, buna zamanla büyükbaş hayvancılık da eklenmiştir.

Karacalı Cemaati, Sarıkeçili Yörüklerine mensup olup, 1841 yılı kayıtlarına göre yaklaşık 34 hanede 172 nüfusa sahiptir. Cemaatin yaylak alanı Aşılık, kışlak alanı ise Yenidam mevkii (Ömer'in Damı) idi. Günümüzdeki Karaçal köyü depresyon yamaçlarında konumlanmıştır (Şekil 12). 1880'li yıllarda yerleşik düzene geçen Karacalılar, ilk olarak Yenidam'a yerleşmiş; ancak su yetersizliği ve yaşam koşullarının elverişsizliği nedeniyle Karaçal mevkiine göç etmişlerdir. 1940 nüfus sayımında Karaçal adıyla Yeşilova kazasına bağlı bir köy olarak tanımlanmıştır. Başlangıçta daha çok küçükbaş hayvancılıkla geçimini sağlayan cemaat, günümüzde tarımsal faaliyetlerin yanı sıra büyükbaş hayvancılıkla uğraşmaktadır.

1841 kayıtlarında iki ayrı konargöçer Ermeni topluluğuna rastlanır. Ancak taifelerin göç güzergâhları, geçici olarak yerleştikleri-konakladıkları yerler ve kalış sürelerine dair bilgilere rastlanmaz. Bu, güzergâh ve yerleşmelerin sürekli değiştiğinin kanıtıdır.

İlki defterde "Taife-i Müste'cir Acem Hane-i Ermeniyan" ifadesiyle yer bulmuştur. Bu ifade, söz konusu grubun farklı yerleşmelerde toprak kiralama usulüyle tarımsal üretimle meşgul olduğunu gösterir. 40 hanelik taifede 99 nüfus yaşamaktadır. Diğer Ermeni topluluğu ise "Taife-i Elekçi Göçebeleri Ermeniyan" şeklinde tanımlanmıştır. Göçebe yaşam süren, zanaatkâr ya da seyyar mesleklerle uğraştıklarını vurgulayan "Elekçi" ifadesi, geçim kaynaklarının kalbur, elek üretimi ya da sepetçilik gibi faaliyetler olabileceğini akıllara getirmektedir. 8 hanede 15 nüfus kayıt altına alınmıştır. Bu iki örnek, 19. yüzyıl ortalarında Burdur'daki Ermeni nüfusun hem ekonomik faaliyetler hem de yerleşim biçimleri açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada 1841 yılına ait Burdur Kazası Nüfus Defteri verileri tarihi coğrafya yönüyle incelenmiş ve demografik özelliklerin kaza içerisindeki dağılışı, yerleşmeler ve idarî sahalarla olan ilişkileri belirlenmiştir.

1841 yılında Burdur Kazasında kentsel mahalle, karye, çiftlik gibi sedanter yerleşmelerle birlikte cemaat ve taife gibi göçebe toplulukların oluşturduğu geçici yerleşmeler belirlenmiş ve tasniflenmiştir. Kırsal yerleşmelerin sayısı fazla olmasına karşın nüfusun çoğunluğu Burdur'da toplandığı için 1841 yılı şehirleşme oranı %60'ın üzerindedir.

Erkek nüfusun 10 bini aştığı Kazada, coğrafi şartların etkisiyle Burdur şehri başta olmak üzere Kaza nüfusunun %73'ü Burdur Gölü ve çevresinde yani depresyondaki yerleşmelerde toplanmıştır. Güneydeki plato alanlarında yoğunluk düşer. Kaza nüfusunun dağılışı zirai faaliyetlere etkisi nedeniyle yükselti ve yeryüzü şekillerinin etkisiyle şekillenmiştir.

Görece ikinci derece nüfuslu çiftlik ve bazı karyeler ise güneydeki plato sahasındaki vadilerin taban ve yamaçlarında konumlanırken, az nüfuslu yerleşmeler yüksek platoda konumlanmışlardır.

1841 kayıtlarına göre Burdur Kaza nüfusu Rum ve Ermeni mahalle ve toplulukların dışında kültür ve etnisite olarak benzerlik göstermektedir. Günümüzden farklı olarak 1841 kayıtlarına göre Burdur şehrindeki Rum ve Ermeni mahallesinin dışında kazada göçebe-konargöçer iki Ermeni taifesinin varlığı söz konusudur. Etnik kökenin yanında etnisiteyi inanç sistemlerinin belirlediği kabul edilecek olursa, Kaza nüfusu Sünni Müslüman çoğunlukla birlikte %7,17 oranında iki farklı Ortodoks Hıristiyan topluluktan oluşmaktadır.

Unvan ve mesleklerden yola çıkarak Kaza genelinde özellikle medrese kökenli dinî unvanların (molla, hafız, müderris) ağırlıkta olması, eğitimin büyük ölçüde dinî nitelikte ve formel olmaktan uzak bir yapıda sürdürüldüğünü göstermektedir.

1841 yılı itibariyle aktif nüfusun %57 civarında olduğu kazada %40'lara yaklaşan 0-14 yaş aralığındaki genç bağımlılık oranının yüksekliği dikkati çeker. Yine 1805'li yıllardan itibaren doğum oranlarında düşme yaşandığı ve genç nüfusta kayıpların olduğu belirlenmiştir. Buna karşın 1840'lı yıllarda yüksek doğum oranlarıyla piramidin tabanındaki genişleme dikkati çeker.

Göçlerin sonuçları yönlerine göre değişmekte olup çok boyutludur. Kazadan dışarıya toplam 132 kişinin göç ettiği tespit edilmiştir. Bunun 89'u şehir merkezinden, 27'si kırsal kesimden ve 16'sı ise gayrimüslim nüfustan oluşmaktadır. Dışarıya göçler, kitlesel boyutlara ulaşmasa da çeşitlilik göstermekte, demografik yapı ve ekonomik işleyiş üzerinde etkili olmaktadır. Göçün ardındaki nedenler (yerleşme, eğitim imkânları, ticaret, askerlik yükümlülüğü ve iş arayışı) bölgenin sosyal ve ekonomik durumuna yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Ticaret, eğitim ve diğer ekonomik sebepli göçler Burdur ve çevresinin İstanbul, İzmir gibi birden fazla merkezin hinterlandında olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuçları mevcut dönem içerisinde yerleşmeler arası ağlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Dışarıdan Kazaya yönelik göçler ise Hamid Sancağı içerisinden ve daha küçük çaplıdır. 1841 yılından önce dışarıdan Burdur Kazasına 405 hane ve yaklaşık 2025 kişi (x 5) göç etmiştir. Yine 1841 yılı öncesinde Burdur Kazası içinde 69 hanenin kırdan şehre 20 hanenin de kırdan kıra göç ettiğini görmek mümkündür.

Nüfus kayıtlarına göre, yaşam tarzlarıyla birlikte kazadaki yerleşme tipleri de şehirden göçebe yerleşmelere kadar çeşitlilik gösterir. Nitekim sahada şehirli yaşam ile tarım ve hayvancılığa dayalı sedanter karye ve çiftliklerin yanında göçebe cemaat ve taifeleri görmek mümkündür. Cemaatlerin yaylak ve kışlak alanları genel hatlarıyla belirlenmiştir. Zamanla yerleşik hayata geçmişler ve günümüzde köylerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Buna göre Karaçalı cemaatinin 1880'li yıllarda, Kavacık ve Cinbilli cemaatlerinin de erken Cumhuriyet döneminde yerleşik hayata geçme süreçlerinin başladığı söylenebilir. Sürecin, Yeşilova'nın 1936 yılında kaza merkezi haline getirilmesiyle ilişkili olduğu ve hızlandığı kanaatindeyiz. Sedanter hayata geçiş sürecinin tedrici olduğu böylece yarı göçebe bir geçiş döneminden de söz edilebilir.

Çalışmadaki bulguların Burdur Kazasındaki şehirli ve kırsal nüfus ve yerleşmelerin 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraki evriminin anlaşılmasına katkı sağladığı ve böylece yeni çalışmalara da yön vereceği kanaatindeyiz.

International Journal of Geography and Geography Education

Research Article/Araştırma Makalesi

EXTENDED ABSTRACT

Demographic Structure, Migrations, and Settlements in the Burdur Kaza (1841) from the Perspective of Historical Geography

Şerife BİLİNİR, Bayram ÇETİN

INTRODUCTION

Population is a dynamic structure that denotes the total number of individuals living in a particular place and time, and it constitutes the foundation of all political, economic, social, cultural, and legal human organizations (Tümertekin & Özgüç, 2014: 17; Weeks, 2019: 5-6). While birth, death, and migration processes shape the quantitative and qualitative transformation of populations (Gümüşçü, 2001: 148), the decisive influence of geographical factors becomes evident in understanding the historical trajectory of these changes (Tanoğlu, 1969, 31; Tümertekin & Özgüç, 2014, 221). Therefore, examining historical population records within a spatial context is crucial for revealing the interaction between demographic structures and geographical conditions. The tahrir-based population records observed in the Ottoman Empire from the fifteenth century onward (Elibüyük, 1990; Gümüşçü, Osman, 2008) evolved into modern population defters after 1829, and particularly with the 1831 census, they became fundamental sources reflecting the demographic structure of the state in the early nineteenth century in detail. These defters, known by names such as *tahrir-i nüfus* and *sicil-i nüfūs*, together with the censuses of 1844, 1866, 1874, 1881/82, 1905/06, 1914, and 1917, constitute the main backbone of nineteenth-century Ottoman population data (Elibol, 2007: 152-153; Güneş, 2014: 227-228).

The early-period Ottoman population defters of the Burdur Kaza were compiled to record births, deaths, and migrations in the city, towns, and villages, and they contain entries exclusively for the male population. However, these defters have been the subject of spatially oriented analyses in historical geography only to a very limited extent, as most studies have remained primarily transcription-focused. Research on the region has likewise focused predominantly on the 1834 population defter, and spatial and demographic analyses concerning the 1841 population defter represent a significant gap in the literatüre (Güzel, 2018; Kaya, 2020; Yiğit, 2020; Yazgan, 2021; Yücedağ, 2022). Aiming to address this gap, the present study examines the 1841 population defter using modern population geography methods and analyzes the demographic structure and migrations of the population in 19 mahalle, 22 karye, 6 çiftlik, 3 cemaat, and 2 taife (BOA, NFS. d., 3249, H. 1256) from a spatial perspective. Thus, the study contributes both to the demographic history of Burdur and to the understanding of Ottoman population policies during the Tanzimat period.

METHOD

The primary data source of the study is the Burdur Kaza Population Defter dated H. 1256 (A.D. 1841) preserved in the Ottoman archives. This defter is a primary source that records only the male population on a household basis in accordance with the

administrative structure. In the study, alongside the quantitative spatial distribution of the population, demographic variables such as age groups, ethnic and religious composition, dependency status, and migrations were analyzed geographically with reference to elevation and settlement patterns. In this context, the data were first processed using retrospective and comparative methods, and were then aligned with the historical landscape through a retrogressive approach supported by findings from field observations. The findings were supported by tables, figures, and maps, and the distribution of the population by elevation zones, administrative units, and settlements was visualized using ArcMap 10.8. In the study, the historical demographic analysis based on archival documents was complemented by demographic data that were processed in detail with the support of field observations and interviews. The locations, boundaries, and associated changes of the administrative units and settlements were determined through fieldwork. The study is characterized as a work of historical population geography. The demographic data were processed in detail and supported by field observations and interviews. The locations, boundaries, and associated changes of the administrative units and settlements were identified through fieldwork. The identification of mountains, hills, streams, settlement names, and their locations was carried out using late Ottoman maps at a scale of 1:200.000 as well as contemporary topographic maps at a scale of 1:25.000.

FINDINGS

The 1841 Burdur Kaza Population Defter contains information on 10.048 males across 52 settlements, and based on this figure the total population of the kaza is estimated to have been approximately 20.096. Of the population, 60.77% resided in the urban center, while the remainder lived in rural settlements such as karye, çiftlik, cemaat, and taife. In the urban center, the population was concentrated particularly in the Yenice, Derslik, Şeyhsinan, Rumyan, and Ermeniyyan neighborhoods, whereas in the rural areas the karye located near the depression were more densely populated. The settlements are situated within elevation zones ranging from 870 to 1434 meters. Compared to the sedentary settlements, the population of the nomadic cemaat and taife is relatively small.

From a demographic perspective, it generally exhibits the characteristics of a classical agrarian society. The base of the population pyramid is broad, while the elderly population is limited. The proportion of the 0-14 age group is high, and wars as well as political unrest appear to have caused declines in certain age cohorts. The dependency ratio is high, and the active population aged 15-64 accounts for 56.5%. The educated population constitutes 4.86% of the total population, and the majority of this group resides in the urban center. Household sizes generally consist of 1-2 males. We consider this to be misleading, as it stems from the fact that women were not counted, preventing the full representation of actual household sizes.

The 1841 Burdur Kaza Population Defter provides important information on population movements both out of the kaza and into it. Migrations can be traced in the defter through notes written in red ink as well as statements indicating the places from which individuals originated. Migrations are evaluated in three categories. These consist of migrations from Burdur to external locations, migrations from outside into Burdur, and movements between settlements within the kaza itself. Of the 122 households that migrated outward, the majority departed from the urban center. The leading reasons for migration include settlement, education, trade, military service, and employment. The highest number of migrants moved to İstanbul and Aydın. The 27 individuals who migrated from the rural areas to locations outside the kaza were directed mostly toward Aydın and the surrounding sancaks.

It is understood that 20 individuals migrated into Burdur from outside the kaza, and that prior to 1841, 393 Muslim households and 12 non-Muslim households had also arrived from external locations. In internal migrations, movement from the rural areas to the urban center is particularly pronounced. In particular, 69 households from karye located near the city or with limited agricultural land migrated to the urban center. Rural-to-rural migration was relatively limited, involving only 20 households. In addition, the kaza was home to Muslim nomadic communities such as Cinbilli, Karacalı, and Kavacık, as well as two Armenian nomadic taife, all of which exhibited seasonal mobility.

CONCLUSION AND DISCUSSION

Across the kaza, in addition to sedentary settlements such as neighborhoods (mahalle), villages (karye), and farms (çiftlik), temporary settlements belonging to nomadic groups recorded as cemaat and taife were also identified. Although the number of rural settlements is high, the majority of the population was concentrated in the city of Burdur, resulting in an urbanization rate exceeding 60%. Seventy-three percent of the population was concentrated in the settlements located within the depression area. Population density decreases markedly in the plateau areas to the south. Elevation and terrain conditions played a decisive role in the spatial distribution of the population.

According to the 1841 records, the cultural structure of the Burdur Kaza consisted predominantly of a Muslim (Sunni) population alongside two distinct Orthodox Christian communities. Additionally, the presence of two nomadic Armenian taife reflects the ethnic and cultural diversity of the period. It also demonstrates the presence of a nomadic culture alongside widespread sedentary lifeways. The overall level of education is low. The prevalence of religious titles associated with the madrasa tradition indicates that education was predominantly religious in character.

Migration in the Burdur Kaza was multidirectional. A total of 132 individuals migrated out of the kaza. Most of these individuals originated from the urban center, and their reasons for migration included settlement, education, trade, military service, and employment. This indicates that Burdur was situated within the hinterland of major centers such as İstanbul and İzmir. A total of 405 households migrated into Burdur from outside the kaza. Within the kaza, it was determined that 69 households moved from rural areas to the urban center, while 20 households migrated from one rural settlement to another.

The population records indicate that various lifeways and settlement types, including both urban settlements and nomadic communities, coexisted within the Burdur Kaza. In the study, alongside sedentary karye and çiftlik based on agriculture and animal husbandry, the summer and winter pastures of the nomadic cemaat and taife were also identified. It was determined that these communities gradually transitioned to a settled way of life over time. It is understood that the Karacalı cemaat entered the process of settlement in the 1880s, while the Kavacık and Cinbilli cemaat began to settle during the early Republican period, and that this process accelerated with Yeşilova's designation as a kaza center in 1936. This gradual transformation also indicates the existence of a semi-nomadic transitional phase. The findings of the study provide significant insights into the developmental dynamics of urban and rural settlements in Burdur after the nineteenth century and offer a basis for future research.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Aksu Kılıç, L. (2016). Tarihsel Kanıt ve Kayıtlarla Çalışma-Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Bir Alt Disiplin: Defteroloji. İn A. Şimşek (Ed.), *Tarih İçin Metodoloji* (pp. 376–383). Pegem Akademi. https://avesis.usak.edu.tr/yayin/2463c5f2-1841-4aaf-afe7-aa4640a57246/tarihsel-kanit-ve-kayitlarla-calisma-osmanli-tarihi-arastirmalarinda-bir-alt-disiplin-defteroloji

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) (Nüfus Defteri (NFS. d.)). (1256). [Nüfus Defteri (NFS. d.)]. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Çadırcı, M. (1980). 1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerinde Bir Araştırma. *Osmanlı Araştırmaları*, *01*(01), 109–132.

Campos, M. U. (2018). Placing Jerusalemites in the History of Jerusalem: The Ottoman Census (sicil-i nüfūs) as a Historical Source. In A. Dalachanis & V. Lemire (Eds.), *Ordinary Jerusalem: Opening New Archives, Revisiting a Global City, 1946-1956* (pp. 15–28). Brill. https://doi.org/10.1163/978.900.4375741_004

Castles, S., & Miller, M. J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan.

Eldem, E. (2013). Osmanlı Tarihini Türklerden Kurtarmak. *Cogito Dergisi/ Yapı Kredi Yayınları*, *73*, 260–282.

Elibol, N. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(2), 135–160.

Elibüyük, Mesut. (1990). Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak Mufassal Defterler. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, *1*(2), 11–42.

Gümüşçü, O. (2001). *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gümüşçü, Osman. (2008). The Ottoman Tahrir Defters as a Source for Historical Geography. *Belleten*, *72*(265), 911–942. https://doi.org/10.37879/belleten.2008.911

Güneş, M. (2014). Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili. *Gazi Akademik Bakış*, *8*(15), 269–298. https://doi.org/10.19060/gav.43373

Güzel, Ş. (2018). *Tarihi Coğrafya Yönüyle, 1841 Tarihli Nüfus Defterine Göre Burdur Şehri ve Çevresinin Nüfusu* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Heywood, C. (1988). Between Historical Myth and 'Inythohistory': The Limits of Ottoman History. *Byzantine and Modern Greek Studies*, *12*(1), 315–345. https://doi.org/10.1179/byz.1988.12.1.315

Karpat, K. H. (1978). Ottoman Population Records and the Census of 1881/82-1893. *International Journal of Middle East Studies*, *18*, 237–274. https://www.jstor.org/stable/162764

Karpat, K. H. (1985). *Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Characteristics*. The University of Wisconsin Press.

Kaya, D. S. (2020). 1834 Tarihli Burdur Kazası Nüfus Defterine Göre Burdur Şehrinin Nüfusu. *Journal of International Social Research*, *13*(71), 231–244. https://doi.org/10.17719/jisr.10684

Koç, Y. (2017). Defteroloji Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. In A. Şimşek (Ed.), *Türkiye'de Akademik Tarihçilik* (pp. 146–159). Kronik Kitap.

McCarthy, J. (1984). The Defters of the Late Ottoman Period. *Turkish Studies Association Bulletin*, *8*(2), 5–15. https://www.jstor.org/stable/43385151

Özel, O. (2012). *Dün Sancısı, Türkiye'de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Shaw, S. J. (1978). The Ottoman Census System and Population, 1831-1914. *International Journal of Middle East Studies*, *9*(3), 325–338. https://doi.org/10.1017/S002.074.3800033602

Tanoğlu, A. (1969). *Nüfus ve Yerleşme* (Vol. 1). İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1183/Taş Matbaası.

Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2014). *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan)*. Çantay Kitabevi.

Weeks, J. R. (2019). *Population: An Introduction to Concepts and Issues* (13th ed.). Cengage Learning. http://archive.org/details/PopulationAnIntroductionToConceptsAndIssues

Yazgan, Z. Ç. (2021). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Tefenni Kazasında Yerleşme ve Nüfus* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

Yiğit, İ. (2020). Burdur ve Çevre Kazalarda Nüfus (1834). *Doğu Coğrafya Dergisi*, *25*(44), 13–30. https://doi.org/10.17295/ataunidcd.764364

Yücedağ, C. (2022). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bucak ve Kızılkaya Kazalarında Nüfus* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.